

УДК 636.082:355.018(477)

ВПЛИВ ДІЇ РІЗНИХ ЧИННИКІВ НА СТАН ПЛЕМІННОГО СВИНАРСТВА УКРАЇНИ

Войтенко С.Л., д-р с.-г. наук, професорка

Інститут свинарства і агропромислового виробництва НААН
slvoitenko@ukr.net

Петренко М.О., канд. с.-г. наук, доцент

Полтавський державний аграрний університет
petrenkoma1@ukr.net

Сидоренко О.В., канд. с.-г. наук, ст. наук. співробітник

Інститут розведення і генетики тварин імені М.В. Зубця НААН
sydorenkoolena@ukr.net

Анотація: Проаналізовано стан генетичних ресурсів свиней у суб'єктах племінної справи України в динаміці 2002–2023 років, визначено, що нині генофонд свиней налічує 7 порід, хоча на початку третього тисячоліття їх було 13. Встановлено, що за 2 роки воєнних дій (2022-2023 рр.) галузь свинарства України втратила 23,0% поголів'я основних свиноматок і три українські породи на фоні деякого підвищення багатоплідності маток комерційних порід. Проведені дослідження дають підґрунтя для визначення напрямів відродження галузі у післявоєнний період.

Ключові слова: генетичні ресурси, свині, породний склад, продуктивність свиноматок.

Оцінку стану галузі тваринництва України, включаючи свинарство, в динаміці років здійснювало багато українських вчених, оскільки без такого аналізу неможливо визначити породний і видовий склад сільськогосподарських тварин, їх чисельність, передбачити кількість виробленої продукції тваринництва для забезпечення потреби населення, доцільність імпорту чи експорту тварин і продукції, спрогнозувати цінову політику країни, визначити необхідність впровадження нових технологій тощо (Башенко М.І. та ін., 2017; Лихач В.Я. та ін., 2021; Войтенко С. Л. та ін., 2019).

Особливо цінними є знання стану тваринництва України під час дії воєнної агресії для розуміння основних напрямів відновлення галузі у післявоєнний період. При цьому актуальною вбачається інформація як про видовий склад галузі, так і її чисельність в різних категоріях господарств, включаючи племінні. Адже загальновідомо, що без чистопородних тварин неможливе схрещування, гібридизація чи створення нових генотипів.

Галузь свинарства, не дивлячись на те, що вона завжди була провідною в Україні, характеризується нестабільністю навіть на фоні впровадження прогресивних технологій і використання свиней зарубіжної селекції з високими ознаками продуктивності. Впродовж багатьох років і десятиріч вона потерпає від світової і української економічної кризи, несприятливих погодних умов, диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію, неспроможності більшості національних товаровиробників застосовувати новітні технології, насичення українського ринку сировиною іноземного виробництва, скорочення обсягів державної підтримки, спроможності населення, африканської чуми тощо (Церенюк О.М. та ін., 2022; Бондарська О.М. та ін., 2022; Михалко О. Г., 2021).

За даними Державної служби статистики України, поголів'я свиней в усіх категоріях господарств протягом 2012–2022 роки варіювало на рівні 5,0–7,8 мільйонів голів. Найбільша кількість свиней в усіх категоріях господарств України була у 2014 році – майже 7,8 мільйонів голів за поступового скорочення чисельності тварин та господарств у подальшому, в результаті чого у 2020 році їх поголів'я зменшилося до 5,7 мільйонів голів, а у 2022 році налічувало менше п'яти мільйонів голів. При цьому поголів'я племінних свиней м'ясного напрямку продуктивності інтенсивно збільшувалося до 2016 року, а потім відбулося різке, багаторазове скорочення у 2020 році та ще більше – за перший рік війни (Войтенко С.Л.,

2024).

Про критичний стан племінного свиначства України, навіть не за період воєнних дій, а значно раніше, наголошував у своїх дослідженнях Церенюк О.М. з колегами (2022), акцентуючи особливу увагу на постійному зменшенні поголів'я племінних свиноматок та неможливості комплектування якісним молодняком стад товарних ферм. Ще більше викликів свиначству принесла війна. За один рік військової агресії рф кількість племінних стад наявних в Україні порід свиней скоротилася на 20,3%, поголів'я кнурів – на 21,5%, а свиноматок – на 17,3%. Внаслідок воєнних дій зникли три українські локальні породи: українська м'ясна, українська степова ряба та українська степова біла (Войтенко С.Л. та ін., 2023). Дослідженнями Юрченко О. С. та ін., (2024) доведено, що у 2024 році втрати промислового свиначства внаслідок бойових дій становлять 10–12% проти довоєнного рівня, а загальна кількість свиней, залучених до виробництва продукції на промисловій основі, найменша, порівняно до періоду 2012–2023 років.

З урахуванням чого постійний моніторинг галузі свиначства, особливо на племінній основі, та актуалізація факторів впливу на її розвиток дає підґрунтя для напрацювання механізмів щодо забезпечення населення продуктами тваринництва, збереження зникаючих популяцій, формування безпеки країни.

Оцінка впливу воєнної агресії рф на стан галузі свиначства України була зроблена за визначення змін маточного поголів'я свиней та їх основних ознак продуктивності у суб'єктах племінної справи України станом на 1 січня 2024 року за порівняння з аналогічною датою 2003 і 2022 років за даними Державного племінного реєстру за 2002 рік і Державного реєстру суб'єктів племінної справи у тваринництві за 2021 і 2023 роки. Основними ознаками продуктивності, за якими оцінювали самок у свиноматок, вважали багатоплідність.

Моніторинг стану галузі свиначства у суб'єктах племінної справи України, крім тимчасово окупованих територій, у 2023 році засвідчив, що в них утримуються свині великої білої породи, дюррок, ландрас, п'єтрен, полтавської м'ясної, уельської і червоної білопоясої. Хоча на початку третього тисячоліття, тобто у 2002 році, генофонд свиней, крім вищевказаних порід, був представлений ще й великою білою породою англійської селекції, великою чорною, миргородською, українською м'ясною, українською степовою білою і українською степовою рябою. Проте свиней великої білої породи англійської селекції перестали виділяти в окрему породу, оскільки англійське походження – це першопочаткове походження свиней цієї породи, від великої чорної відмовилися з огляду на її сальний напрям продуктивності, який наразі у виробничників не має попиту, а свиней миргородської породи знищила африканська чума. До початку війни, у 2021 році, серед наявного генофонду були свині української м'ясної, української степової білої і української степової рябої порід, але за іронією долі їх розводили лише в одиничних господарствах Херсонської області, які зараз окуповані, а тварини знищені. Науковці Інституту свиначства і агропромислового виробництва НААН проводять роботу методами селекції і генетики з відновлення свиней миргородської породи за рахунок частково збереженого поголів'я, здебільшого помісних свиноматок і кнурів, а також використання свиноматок полтавської м'ясної породи, де, як вважають науковці, є окремі гени миргородської породи, що брала участь у створенні останньої.

Встановлено, що у 2002, 2021 і 2023 роках, основними породами при виробництві продукції свиначства були і залишаються велика біла і ландрас. На початку третього тисячоліття відігравали певну роль, крім вищевказаних, також українська м'ясна, українська степова біла і миргородська породи з огляду на чисельність основних свиноматок в них. Проте попит на пісню свинину, диспаритет цін, впровадження сучасних технологій виробництва продукції привели до зміни співвідношення свиноматок наявних порід. Не останню роль відіграли і воєнні дії. Все разом супроводжувалося зменшенням поголів'я основних свиноматок у суб'єктах племінної справи в динаміці 2021–2023 років на 23,0%. Найбільшу втрату основних свиноматок зафіксовано у великій білій породі (1035 голів), ландрас (1643 голів) і полтавській м'ясній (148 голів) за майже однакового стану свиней

уельської породи, п'єстрен і червоної білопоясої, кількість маток у яких була і є менше 100 голів.

Оцінка продуктивності свиноматок, зроблена за їх багатоплідністю, стверджує, що не дивлячись на скорочення поголів'я самок, кількість живих поросят не зменшується, а навпаки – дещо підвищується. Якщо у 2021 році дана ознака серед наявних порід варіювала на рівні 9,2–13 голів, то у 2023 році це вже 9,9–13,2 голів. Серед маток порід велика біла, ландрас, дюрк, п'єстрен, яких можна віднести до комерційних, поліпшення ознаки ще більше. У 2023 році за порівняння до 2021 року, багатоплідність маток великої білої породи збільшилася на 1,1 голів, дюрк – 1,0 голову, ландрас – 1,2 голів, п'єстрен – 0,5 голів. На одному рівні багатоплідність залишилася серед маток уельської і червоної білопоясої порід і зазнала деякого скорочення (на 0,3 голів) серед свиноматок полтавської м'ясної породи.

У цілому, зроблено висновок, що генетичні ресурси свинарства у суб'єктах племінної справи України були і залишаються не стабільними з огляду на ряд об'єктивних і суб'єктивних чинників. Суттєвих збитків свинарству завдала воєнна агресія рф. Так, на протязі двох років війни (2022–2023 роки) за порівняння із станом галузі на початку третього тисячоліття (2002 рік) і перед початком воєнних дій (2021 рік) відбулися істотні зміни як щодо кількості порід, маточного поголів'я так і основних показників їх продуктивності. За два роки війни племінне свинарство втратило 23,0% поголів'я основних свиноматок наявних порід за деякого поліпшення їх багатоплідності, особливо серед маток комерційних порід. Вбачається, що здійснений моніторинг стану свинарства у суб'єктах племінної справи України дасть підґрунття для розробки шляхів відродження галузі та можливості залучення даного генофонду до виробництва продукції на промисловій основі.

Список використаних джерел:

1. Бондарська О. М., Повод М. Г., Лихач В. Я., Лихач А. В., Бевз Н. Л., Глухенький С. Л., Ченцов М. М., Ярошук Д. А. Вітчизняний та світовий ринок свинини: підсумки 2022 року та прогнози. Таврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки. 2023. Вип. 130. С. 307–319. <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2023.130.42>.
2. Войтенко С. Л., Порхун М. Г., Сидоренко О. В., Ільницька Т. Є. Генетичні ресурси сільськогосподарських тварин України початку третього тисячоліття. Розведення і генетика тварин. 2019. Вип. 58. С. 110–119. <https://doi.org/10.31073/adg.58.15>.
3. Войтенко С. Л. Свині м'ясних порід в Україні та необхідність відродження племінного свинарства. Розведення і генетика тварин. 2024. Вип. 67. С. 29–45. <https://doi.org/10.31073/abg.67.04>.
4. Лихач В. Я., Лихач А. В., Фаустов Р. В., Кучер О. О. Сучасний стан та тенденції розвитку вітчизняного свинарства. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Тваринництво. 2021. Вип. 1 (44). С. 69–79. <https://doi.org/10.32845/bsnau.lvst.2021.1.10>.
5. Михалко О. Г. Сучасний стан та шляхи розвитку свинарства в світі та Україні. Вісник Сумського національного аграрного університету : науковий журнал. Сер. «Тваринництво». Суми: СНАУ, 2021. Вип. 3 (46). С. 61–77. <https://doi.org/10.32845/bsnau.lvst.2021.3.9>.
6. Тваринництво України : стан, проблеми, шляхи розвитку (1991–2017–2030 pp) / за ред. М. І. Башценка. К. : Аграр. наука, 2017. 160 с.
7. Церенюк О. М., Гришина Л. П., Перетятко Л. Г. [Аналіз племінної бази свинарства України](#). Свинарство. 2022. Вип. 77–78. С. 72–82. <https://doi.org/10.37143/0371-4365-2022-77-78-06>.
8. Юрченко О. С., Бондарська О. М., Лихач В. Я., Калітаєв К. К., Коваленко О. А., Стан вітчизняного свинарства: проблеми та перспективи. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2024. Вип. 1 (42). С. 55–63. <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2024-1.8>.

Abstract: The state of pig genetic resources in the breeding subjects of Ukraine in the dynamics of 2002–2023 was analyzed, it was determined that currently the pig gene pool consists of

7 breeds, although at the beginning of the third millennium there were 13 of them. It is proven that during 2 years of hostilities (2022-2023), the pig farming industry of Ukraine lost 23.0% of the population of main sows and three Ukrainian breeds against the background of some increase in the multiplicity of sows of commercial breeds.

Keywords: genetic resources, pigs, breed composition, productivity

УДК 636.12/636.1.088

СЕЛЕКЦІЙНИЙ ТРЕНД ОРЛОВСЬКОЇ РИСИСТОЇ ПОРОДИ КОНЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ПОПУЛЯЦІЇ

Ткачова І.В., д-р с.-г. наук, професорка

Інститут тваринництва НААН

e-mail: tkachova_i@i.ua

Фролова Г.О., канд. с.-г. наук

Державне підприємство «Агентство з ідентифікації та реєстрації тварин»

frolova@agro-id.gov.ua

Анотація: стаття присвячена визначенню селекційного тренду за основними характеристиками орловської рисистої породи коней української популяції в умовах виключно чистопородного розведення. Оцінюванням екстер'єрних ознак та показників призової продуктивності коней встановлено збереження бажаного оригінального, яскравого, притаманного лише цій породі коней екстер'єру поряд із значним форсуванням селекційного тренду за показником жвавості.

Ключові слова: коні, орловська рисиста порода української популяції, екстер'єр, жвавість, селекційний тренд

Розведення орловської рисистої породи є історично традиційним для України, її популярність обумовлена універсальністю. В Україні коней цієї породи розводять з початку 20-х років XIX століття (Гопка та ін., 2018) з популяризацією призового кінного спорту (Гопка та Ткачук, 2018), при цьому краще поголів'я було зосереджене у господарствах крупних землевласників, що володіли просторими і родючими землями. Першими історично відомими власниками коней на території сучасної Полтавської області були гетьманські табуни Кочубеїв, Муравьових-Апостолових, генерала Маркова та інших поцінювачів коней (Гопка та ін., 2018; Фролова та Майструк, 2003). В 1888 році на плодючих землях Миргородщини рисистий кінний завод заснував представник царської родини та голова Імператорського кіннозаводства Великий князь Дмитро Романов. Від тих часів і до сьогодні Дібрівський кінний завод зберігає лідируючі позиції в селекції коней орловської рисистої породи (Стрижак та ін., 2014).

До кінця XIX сторіччя орловська порода була найжвавішою з коней запряжного типу, але згодом поступилася американській стандартбредній породі, консолідованій на максимальну жвавість на короткі дистанції (Carmalt et al., 2014). Система випробувань орловських рисаків при їх створенні базувалась на розвиненні у рисака дистанційності і включала не лише заводські випробування на довгі дистанції, але і ярмаркові змагання, кінні пробіги, імператорські призи, виставки губернського та державного масштабів (Гопка та Скоцик, 2018; Фролова та Майструк, 2003). Класичною дистанцією було 3 версти (4800 м) у важких екіпажах, випробування починались з 4 років. Згодом, із завезенням американських рисаків і в гонитві за жвавістю, система випробувань орловських рисаків поступово втратила своє призначення, максимально наблизившись до американської (ранній вік випробувань,